

AZƏRBAYCAN TİBB UNIVERSİTETİ

“FARMAKOLOGİYA”

fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanının

PROQRAMI

hazırlıq istiqaməti: **“TİBB ELMLƏRİ”**

proqramın istiqaməti: **3209.01 “FARMAKOLOGİYA,
KLİNİKİ FARMAKOLOGİYA”**

BAKİ – 2022

**Farmakologiya fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanının proqramı
tibb elmləri doktoru, professor M.M. Qəniyevin ümumi elmi rəhbərliyi ilə
aşağıdakı müəlliflər tərəfindən hazırlanmışdır.**

Azərbaycan Tibb Universitetinin
“Farmakologiya” kafedrasının müdiri,
tibb elmləri doktoru, professor:

Qəniyev Musa Mehdi oğlu

Azərbaycan Tibb Universitetinin
“Farmakologiya” kafedrasının
professoru, tibb elmləri doktoru:

Əsmətov Vəli Yadulla oğlu

Azərbaycan Tibb Universitetinin
“Farmakologiya” kafedrasının
tədris işləri üzrə müdir müavini,
tibb üzrə fəlsəfə doktoru:

Tahirov İlqar Ağakəşi oğlu

Azərbaycan Tibb Universitetinin
“Farmakologiya” kafedrasının
dosenti, tibb üzrə fəlsəfə doktoru:

Əliyev Aydın Niftalı oğlu

MƏZMUNU

Ümumi qaydalar:

Bölmə I. Elmi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru imtahanının hədəfləri və məqsədləri

Bölmə II. Fəlsəfə doktoru imtahanının verilməsi prosesində yoxlanan bacarıqlar

Bölmə III. Fəlsəfə doktoru imtahanı proqramının məzmunu

Fəsil 1. Farmakologiyaya giriş

Fəsil 2. Ümumi farmakologiya

Fəsil 3. Xüsusi farmakologiya

Bölmə IV. Tədris-metodik və informasiya təminatı

Bölmə V. Qiymətləndirmə meyarları

Bölmə VI. Fəlsəfə doktoru imtahanına hazırlaşmaq üçün nümunəvi sualların siyahısı

ÜMUMİ QAYDALAR

Doktorantura ali təhsil bazasında elmi və elmi-pedaqoji kadr hazırlığını, ixtisas və elmi dərəcələrin yüksəldilməsini təmin edir. Doktorantura təhsili ali təhsilin ən yüksək pilləsi olaraq ali təhsil müəssisələrində və elmi təşkilatlarda yaradılan doktoranturalar vasitəsilə həyata keçirilir.

Farmakologiya fənni “Farmakologiya, kliniki farmakologiya” ixtisası, 3209.01–“Farmakologiya, kliniki farmakologiya” istiqaməti proqramı üzrə doktoranturada elmi-pedaqoji kadrlar hazırlığının variativ hissəsinə aid fundamental fəndir.

“Farmakologiya” fənninin öyrənilməsi bakalavr və rezidentura hazırlığı üzrə əsas təhsil proqramının mənimsənilməsi prosesində doktorantların yiyələndiyi biliklərin məcmusuna əsaslanır. Proqramın əsasını aşağıdakı fəsillərin əsas müddəaları təşkil edir: “Farmakologiyaya giriş”, “Ümumi farmakologiya”, “Xüsusi farmakologiya”.

“Farmakologiya” fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanına daxil edilmiş sualların mənimsənilməsinin nəticələri doktorantların elmi-tədqiqat və peşəkar fəaliyyətləri üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir.

“Farmakologiya” fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanı tədris planında və təqvim tədris qrafikində müəyyən edilmiş müddətlərdə keçirilir.

“Farmakologiya” fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanı proqramında fəlsəfə doktoru imtahanının hədəfləri və məqsədləri, ona olan tələblər müəyyən edilmiş, fəlsəfə doktoru imtahanının məzmunu və qiymətləndirmə meyarları təsvir edilmişdir.

“Farmakologiya” fənni fundamental elmi bazaya malik olan, elmi yaradıcılığın metodologiyası və müasir informasiya texnologiyaları barədə məlumatlı, müstəqil elmi-tədqiqat və elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmağı bacaran və buna hazır olan şəxsiyyətin formalaşmasına imkan yaradır.

I BÖLMƏ. ELMİ İXTİSAS ÜZRƏ FƏLSƏFƏ DOKTORU İMTAHANININ HƏDƏFLƏRİ VƏ MƏQSƏDLƏRİ

3209.01 - “Farmakologiya” ixtisası üzrə doktoranturada təhsil alanların hazırlığının hədəfi tibb sahəsində ali ixtisaslı kadrlar hazırlanmasından, bu sahənin elmi və elmi-pedaqoji kadrlarla, həmçinin farmakoloji tədqiqatın müasir elmi metodlarına yiyələnmiş, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təmin etməkdən, doktorantın elmi ixtisas fənlərinin öyrənilməsinin yekunlarına əsasən onun bacarıqlarının səviyyəsini aşkar etmək və qiymətləndirməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın məzmunu – təbii və sintetik mənşəli müxtəlif bioloji aktiv maddələrin, dərman maddələrinin təsir mexanizminin eksperimental modelləşdirmə şəraitində öyrənilməsi və preklinik sınaqlar üçün könüllü xəstələrə tətbiqi, eyni zamanda dərman preparatlarının təsir mexanizmlərinin öyrənilməsi, yeni-yeni daha effektiv, təhlükəsiz, seçici təsirə malik və əlavə təsirləri minimum olan dərman preparatlarının alınması və praktik istifadə üçün tövsiyyə olunması.

Tədqiqatın obyektı – təbii və sintetik mənşəli müxtəlif bioloji aktiv maddələrin, dərman maddələrinin təsir mexanizminin öyrənilməsi üçün vivarium şəraitində yetişdirilmiş laborator heyvanlar. Tədqiq olunan bioloji aktiv maddələrin və yaxud dərman preparatlarının orqanizmə yeridilməsi fonunda funksiya pozğunluğuna və yaxud patoloji prosesə təsirinin mexanizmlərinin aydınlaşdırılması klinik tibbin inkişafına, yeni müalicə və profilaktika metodlarının işlənib hazırlanmasına zəmin yaradacaqdır.

Elmi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru imtahanının hədəfi təhsil alanlar tərəfindən əsas ali təhsil proqramının –3209.01 - «Farmakologiya, kliniki farmakologiya» istiqaməti üzrə doktoranturada elmi-pedaqoji kadrlar hazırlanması proqramının mənimsənilməsinin nəticələrinin Dövlət Ali Təhsil Standartlarının müvafiq tələblərinə nə dərəcədə uyğun olduğunu təyin etməkdir.

Elmi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru imtahanının məqsədləri:

– elmi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru imtahanına hazırlıq və fəlsəfə doktoru imtahanının verilməsi prosesində 3209.01 - «Farmakologiya, kliniki farmakologiya» hazırlıq istiqaməti üzrə Dövlət Ali Təhsil Standartlarının tələbləri

(ali ixtisaslı kadrların hazırlıq səviyyəsi) və təhsil alanların ali təhsil proqramının – doktoranturada elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması proqramının mənimsənilməsi prosesində əldə etdikləri faktiki bilik, bacarıq və vərdislər arasında uyğunluğu təyin etmək;

– doktorantın bioloji aktiv maddələrin, dərman preparatlarının təsir mexanizmlərinin öyrənilməsində istifadə olunacaq metodikaları və elmi bilikləri nə dərəcədə mənimsədiyini aşkar etmək;

– tədqiq olunan maddələrin kəskin və xroniki toksikliyi və effektiv dozasını təyin etmək;

– tədqiq olunan maddənin təsir effektlərinin mexanizmini öyrənmək və alınmış bu nəticələrin elmi bilgilərdən istifadə etməklə təhlilini verməyi bacarmaq;

– doktorantın farmakoloji tədqiqatlar üçün nəzərdə tutulan metodikaları mənimsədiyini və bu metodikalardan istifadə etməklə qarşıya qoyulmuş məqsədə çatma bacarığını qiymətləndirmək;

– doktorantın farmakoloji tədqiqatları aparmaq üçün eksperimentdə dərman preparatlarının təyini yollarını müəyyənləşdirmək, apardığı tədqiqatlara dair mövcud olan elmi bilgilərdən istifadə etmək bacarığını, alınmış nəticələrin gələcəkdə klinikaya tətbiqi üçün metodoloji əsaslarını hazırlamaq qabiliyyətini qiymətləndirmək.

II BÖLMƏ. FƏLSƏFƏ DOKTORU İMTAHANININ VERİLMƏSİ

PROSESİNDƏ YOXLANAN BACARIQLAR

Doktorantura proqramının ixtisas fənni üzrə fəlsəfə doktoru imtahanı aşağıda sadalanan **bacarıqların** üzə çıxarılmasına yönəldilmişdir:

Universal bacarıqlar:

– müasir elmi nailiyyətləri təhlil etmək və qiymətləndirmək, tədqiqat və praktiki xarakterli məsələlərin həlli zamanı, o cümlədən fənnlərarası sahələrdə yeni ideyalar irəli sürmək qabiliyyəti;

Ümumi peşəkar bacarıqlar:

– farmakologiya sahəsində müasir tədqiqat metodlarından və informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə müstəqil elmi-tədqiqat fəaliyyətini həyata keçirmək qabiliyyəti.

Peşəkar bacarıqlar:

– farmakologiya sahəsində nəzəri və eksperimental tədqiqatların metodologiyasının mənimsənilməsi;

– elmi tədqiqatlarda farmakologiya elminin nəzəri əsaslarından istifadə etmək qabiliyyəti.

Fəlsəfə doktoru imtahanında doktorant aşağıda sadalanan bilik, bacarıq və vərdişlərini nümayiş etdirməlidir:

biliklər:

- ümumi farmakologiya haqqında məlumat: dərman preparatlarının farmakokinetikası və farmakodinamikasının mənimsəməyin əhəmiyyəti;
- dərman preparatlarının orqanizmə təyini yolları;
- dərman preparatlarının orqanizmdə sorulması;
- dərman preparatlarının orqanizmdə çevrilmə yolları;
- dərman preparatlarının orqanizmdə təsir mexanizmi və təsir növləri;
- dərman preparatlarının orqanizmdən xaric olma (eliminasiya) yolları;
- dərman preparatlarının dozalanma prinsipləri;
- dərman preparatlarının orqanizmdə törətdiyi əlavə effektlər;
- tibbin və səhiyyənin inkişafında farmakologiyanın əhəmiyyəti, onun digər tibbi-bioloji və tibbi fənlərlə əlaqəsi.

bacarıqlar:

- heyvanlar üzərində eksperimenti planlaşdırmaq və aparmaq (müvafiq qaydalara riayət etməklə), təcrübənin nəticələrini işləmək və təhlil etmək;
- klinik-laborator, eksperimental və digər müayinələrin farmakoloji təhlilini aparmaq;
- əldə olunan bilikləri elmi-tədqiqat fəaliyyətində tətbiq etmək;

- eksperimentdə yaradılmış farmakoloji modellərin bioloji aktiv maddələrin təsir mexanizmlərinin öyrənilməsindəki rolunu aydınlaşdırmaq;
- eksperimental müayinə metodlarından istifadə edərək öyrənilən dərman preparatlarının əsas təsir effektlərini təyin etmək;
- eksperimental müayinə metodlarından istifadə edərək öyrənilən dərman preparatlarının əlavə təsir effektlərini təyin etmək;
- hipoksiya zamanı antioksidantların istifadəsinin əsaslandırılması;
- sərbəst radikalların inhibisiyası;
- yerli və ümumi anestetiklərin farmakoloji xüsusiyyətlərinin tədqiqi;
- dərman maddələrinin periferik sinir sisteminə mimetik və blokadaedici təsir effektlərinin tədqiqi;
- bioloji aktiv maddələrin psixotrop təsir xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- tənəffüs analeptiki xüsusiyyəti ehtimal olunan bioloji aktiv maddələrin təsir xüsusiyyətlərini öyrənmək;
- ürək–qan damar sisteminin funksiyalarına təsir göstərən bioloji aktiv maddələrin tədqiqi;
- həzm sistemi orqanlarının funksiyalarına təsir göstərən bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqi;
- qan sisteminə təsir göstərən bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqi;
- miometrimun funksiyalarına təsir göstərən bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqi;
- maddələr mübadiləsinə təsir göstərən bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqi;
- müxtəlif mikroorqanizmlərin törətdiyi patologiyalar zamanı antimikrob aktivliyi ehtimal olunan bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqi.

vərdişlər:

- müxtəlif ədəbiyyat mənbələri ilə işləmək, müvafiq problemlər üzrə informasiya axtarışı aparmaq;
- tədqiqat və praktiki xarakterli məsələlərin həlli zamanı, o cümlədən fənlər-arası sahələrdə yaranan metodoloji problemləri təhlil etmək;

- müasir elmi nailiyyətləri, o cümlədən fənlərarası sahələrdə tədqiqat və praktiki xarakterli məsələlərin həlli üzrə fəaliyyətin nəticələrini tənqidi mövqedən təhlil etmək və qiymətləndirmək;

- müstəqil farmakoloji tədqiqat aparmaq qabiliyyəti;

- şifahi və yazılı nitqini məntiqi cəhətdən düzgün, əsaslandırılmış və aydın şəkildə qurmaq;

- fənlərarası qarşılıqlı təsiri həyata keçirmək, tədqiqat məsələlərinin həlli üçün perspektivli nəzəri-metodoloji və elmi-praktik yanaşmaları inkişaf etdirmək qabiliyyəti;

- tədqiqat işinin müxtəlif metodları;

- statistik göstəricilərin qiymətləndirilməsi metodikası, xronoloji təhlili metodları.

III BÖLMƏ. FƏLSƏFƏ DOKTORU İMTAHANI PROQRAMININ MƏZMUNU

FƏSİL 1. FARMAKOLOGİYAYA GİRİŞ

Farmakologiya fundamental elm və tədris fənni kimi. Farmakologiyanın müasir tibb elmində yeri. Farmakologiya fənni, vəzifələri və metodları. Farmakologiyanın və klinik təbabətin inkişafında eksperimentin əhəmiyyəti. Farmakoloji eksperimentlərin aparılmasının ümumi prinsipləri və onların nəticələrinin təhlili. Farmakoloji eksperimentlərdə istifadə olunan müasir metodlar. Modelləşmə, onun növləri, imkanları və məhdudiyyətləri.

Klinik farmakologiya haqqında anlayış, onun vəzifələri və perspektivləri. Farmakologiya elminin əsas hissələri: ümumi farmakologiya, dərman preparatlarının farmakokinetikası, dərman preparatlarının farmakodinamikası, xüsusi farmakologiya orqanların, sistemlərin və bəzi patoloji proseslərin müalicəsində istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası.

FƏSİL 2. ÜMUMİ FARMAKOLOGİYA

Dərman preparatlarının orqanizmə təyini yolları (orqanizmə yeridilmə yolları) haqqında təlim. Dərman preparatlarının orqanizmə təyini yollarından asılı olaraq onların sorulma prinsipləri. Dərman preparatlarının qana sorulduqdan sonra biotransformasiyaya məruz qalması. Dərman preparatlarının metabolizmi. Dərman preparatlarının patoloji prosesə məruz qalmış orqanlara təsir mexanizmi. Dərman preparatlarının törədə biləcək əlavə təsirləri və fəsadları. Dərman preparatlarının törətdiyi fəsadların aradan qaldırılması üçün əlavə tədbirlər. Dərman preparatlarının kumulyasiya, tolerantlıq, allergiya, genetik, mutasion və s. təsirləri. Dərman preparatlarının təsirindən sonra böyrəklərə və qaraciyərə daşınması. Dərman preparatlarının orqanizmdən xaric olma yolları (elminasiya).

2.1. Farmakoterapiyanın növləri

1. Profilaktik terapiya.
2. Etiotrop və ya kauzal (radikal) terapiya.
3. Sanogenetik terapiya.
4. Poliativ və ya simptomatik.
5. Əvəzedici terapiya.

2.2. Dərman preparatlarının qarşılıqlı təsir xüsusiyyətləri

1. Farmakodinamik qarşılıqlı təsir.
2. Farmakokinetik qarşılıqlı təsir.
3. Farmsevtik qarşılıqlı təsir.

Farmakodinamik qarşılıqlı təsir:

- Kimyəvi antoqonizm
- Fizioloji antoqonizm
- Farmakoloji antoqonizm

2.3. Dərman preparatlarının orqanizmə təsir növləri

Dərman preparatlarının təsir effektlərinin dozalardan asılılığı. Dərman preparatlarının farmakologiyasının orqanizmin fərdi xüsusiyyətlərindən asılılığı. Dərman preparatlarının dozalanma prinsipləri. Dərman preparatlarının

farmakologiyasının orqanizmin yaş xüsusiyyətlərindən asılılığı. Dərman preparatlarının farmakologiyasının orqanizmin cinsi xüsusiyyətlərindən asılılığı. Dərman preparatlarının farmakologiyasının orqanizmin genetik quruluşundan asılılığı. Dərman preparatlarının farmakokinetikasında və farmakodinamikasında genetik faktorların rolu. Dərman preparatlarının farmakoloji effektlərinin meydana çıxmasında bioritmlərin, biometroloji faktorların rolu. Dərman preparatlarının təkrari qəbulda törətdiyi əsas və əlavə effektlər. Dərman preparatlarının qarşılıqlı təsir prinsipi. Dərman preparatları ilə kəskin və xroniki zəhərlənmələrin müalicəsinin əsas prinsipləri.

FƏSİL 3. XÜSUSİ FARMAKOLOGİYA

3.1. Periferik sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Afferent innervasiyaya təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Lokal anestetiklər, büzüsdürücülər, bürüyücülər, adsorbsiyaediciilər, qıcıqlandırıcılar.

Efferent innervasiyaya təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Parasimpatik (xolinergik) sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Simpatik (adrenergik) sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.2. Mərkəzi sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Ümumi anesteziyada istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Uçucu mayelər qrupu. Qaz halında olan dərman preparatları. Ümumi anesteziyada qeyri-inhalyasion şəkildə istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Yuxugətirici dərman preparatlarının farmakologiyası. Etil spirti (etanol). Metil spirti (metanol). Epilepsiya əleyhinə dərman preparatlarının farmakologiyası. Parkinson xəstəliyi əleyhinə dərman preparatlarının

farmakologiyası. Analgetiklər. Opioid analgetiklər. Ruhi sfera və idraki proseslərə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.3. Tənəffüs sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Tənəffüs çatışmazlığı zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Tənəffüs stimulyatorları. Öskürəkəleyhinə dərman preparatlarının farmakologiyası. Bəlgəmgətirici dərman preparatlarının farmakologiyası. Bronxial astma spastik tutmalar zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Kəskin tənəffüs çatışmazlığı zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.4. Ürək damar sinir sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Ürək çatışmazlığı zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Aritmiyalar əleyhinə istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Koronar qan dövrəni pozğunluğu zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası. Arterial təzyiqin dəyişməsilə baş verən patoloji proseslər zamanı istifadə olunan dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.5. Həzm sistemi orqanlarının funksiyasına təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

İştahaya təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Mədə bağırsağın motorikasına və sekretor funksiyasına təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Qaraciyər və mədəaltı vəzinin funksiyalarına təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Qusma aktına təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.6. Miometriuma təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Uşaqlığın yığılma aktivliyinə təsir göstərən dərman preparatlarının

farmakologiyası. Uşaqlığın tonusuna təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Kontraseptiv dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.7. Qan sisteminə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Qanyaranmaya təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Eritropoezə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Leykopoezə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası. Laxtalanmaya təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

3.8. Mübadilə, immun, iltihab və allergiya proseslərinə təsir göstərən dərman preparatlarının farmakologiyası.

Hormon preparatlarının farmakologiyası. Anabolik steroidlərin farmakologiyası. Vitamin və ferment preparatları, aminturşular və parenteral qidalanmada istifadə olunan dərman maddələrinin farmakologiyası. Beyin qan dövranını yaxşılaşdıran dərman maddələrinin farmakologiyası. Antihipoksant dərman maddələrinin farmakologiyası. Antioksidant dərman maddələrinin farmakologiyası. Endoteliotrop dərman maddələrinin farmakologiyası.

Aterosklerozəleyhinə və podagraəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası

Qeyri-steroid quruluşlu iltihabəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası

Allergiyaəleyhinə maddələr və immunostimulyatorların farmakologiyası

Orqanizmdə turşu-qələvi və ion mübadiləsini tənzim edən maddələrin, plazmaəvəzedicilər, dezintoksikasiyaedici məhlullar, sinovial və göz yaşı mayesini əvəz edən preparatların farmakologiyası.

3.9. Mikroəleyhinə, göbələkəleyhinə, virusəleyhinə, ibtidailərəleyhinə və antiparazitar dərman preparatlarının farmakologiyası.

Antiseptik, dezinfeksiyaedici maddələrin və antibiotiklərin farmakologiyası

Sulfanilamid preparatları, müxtəlif kimyəvi quruluşlu sintetik antibakterial dərman maddələri, sifilis, vərəm və cüzaməleyhinə maddələrinin farmakologiyası

Virusəleyhinə və göbələkəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası

Pedikulyoz (bitlilik), qoturluq, qurd və ibtidailərəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası

3.9.2. Onkoloji xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunan preparatların farmakologiyası. (Şişəleyhinə dərman preparatları)

Alkilləşdirici birləşmələr. Antimetabolitlər. Müxtəlif kimyəvi qruplardan olan şişəleyhinə dərman preparatları. Sitostatik təsirə malik bitki mənşəli dərman preparatları. Şişəleyhinə antibiotiklər. Şişəleyhinə ferment preparatları. Şişəleyhinə hormon preparatları. İnterferon və interleykinlər qrupu. Monoklonal antitellər qrupu.

IV BÖLMƏ. TƏDRİS-METODİK VƏ İNFORMASIYA TƏMİNATI

Əsas ədəbiyyat

- 1.Musa Qəniyev “Farmakologiya” I və II hissə, dərslik, Azərbaycan Tibb Universitetinin nəşriyyatı, Bakı, 2019. Azərbaycan Tibb Universitetinin nəşriyyatı, Bakı, 2019.
- 2.Musa Qəniyev, Fatimə Abdulkərimova “Ümumi reseptura”, dərs vəsaiti, Azərbaycan Tibb Universitetinin nəşriyyatı, Bakı, 2018.
- 3.Musa Qəniyev, Vəli Əsmətov, Gülbəniz Hüseynova “Ümumi farmakologiya” dərs vəsaiti, Azərbaycan Tibb Universitetinin nəşriyyatı, Bakı, 2011.
- 4.Musa Qəniyev, Vəli Əsmətov “Farmakologiya”. Dərslik stomatologiya fakultəsinin tələbələri üçün. “Təbib” nəşriyyatı, Bakı 2015.
- 5.Musa Qəniyev, Vəli Əsmətov, Xanım Aydın qızı, Kamandar Yaqubov “Qan sisteminə təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası”, dərs vəsaiti. “Təbib” nəşriyyatı, Bakı 2015.

6.Musa Qəniyev, Vəli Əsmətov, Svetlana Babayeva “Hormon sisteminə təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası”, dərs vəsaiti, “Təbib” nəşriyyatı, Bakı 2015.

7.Musa Qəniyev, Vəli Əsmətov, Elşən Şadlinski, Aydın Əliyev “Kardiofarmakologiya”, dərs vəsaiti, “Təbib” nəşriyyatı, Bakı 2020.

8.Musa Qəniyevin redaktəsi ilə “Farmakologiyadan test sualları”. Dərs vəsaiti, “Təbib” nəşriyyatı, Bakı 2011.

Əlavə ədəbiyyat

1.Харкевич Д.А. Фармакология. (Учебник для студентов высших учебных заведений), Москва, Гэотар Медицина, 2018

2.Аляутдин Р.Н., Преферанская Н.Г., Преферанский Н.Г. Фармакология (Учебник для студентов высших учебных заведений), Москва ГЭТАР-Медиа. 2021. 808с.

3.Серебрякова В.А., Ваизова О.Е., Матвеевко А.В., Смагина М.И., Меленко М.В., Якумова Т.В. Кайдаш О.А. Фармакология (Учебник для студентов высших учебных заведений), Издательство Сибирский Государственный Медицинский Университет, 2018.

4.Фармакология, Учебник для стоматологических факультетов, под редакцией А.А.Свистунова, В.В.Тарасова, Лаборатория знаний, 2020.

5. Bertram G. Katzung Edi., Basis & Clinical Pharmacology, Eighth Editio, San Francisco, McGraw-Hill, 2011.

6. Louis S. Goodman and Alfred Gilman Edi., The pharmacological basis of therapeutics, Fifth edition, New York, Macmillan Publishing, 2014.

7. H.P. Rand, M.M. Dale, J.M. Ritter. P.K. Moore «Pharmacology» Fifth Edition, 2003.

8. Heinz Lüllmann, Klaus Mohr, Albrecht Ziegler, Detlef Bieger. Renkli Farmakoloji Atlasi, Ankara, 2001.

İnternet mənbələri

1. <https://tbbforum.com/viewtopic.php?t=1232>
2. https://pharmacolarmacother.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/harkevich_d_a_farmakologiya_uchebnik.pdf
3. <https://toolbox.eupati.eu/resources/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%8B%D1%84%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8/?lang=ru>
4. <https://gxpnews.net/terminologiya/pharmacology/>
5. <https://www.ozon.ru/product/farmakologiya-uchebnik-360123626/>
6. <https://www.yakaboo.ua/knigi/medicinskaja-literatura/farmakologija-receptura-toksikologija/farmakologija-farmakodinamika-farmakokinetika.html>
7. <https://tbbforum.com/viewtopic.php?t=1231>
8. https://www.pharmpharm.ru/jour?locale=ru_RU
9. <https://www.vidal.ru/drugs/clinic-groups>

V BÖLMƏ. QİYMƏTLƏNDİRMƏ MEYARLARI

Metodik göstərişlər

Doktorantların 3209.01 “Farmakologiya, klinik farmakologiya” ixtisas fənni üzrə ali ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün fəlsəfə doktoru imtahanı proqramı üzrə attestasiyası şifahi imtahan şəklində aparılır. Doktorantın fəlsəfə doktoru imtahanına hazırlığı “Farmakologiya” fənni üzrə mühazirələr və praktiki məşğələlər dövründə, həmçinin auditoriyadankənar saatlarda müstəqil iş çərçivəsində həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə meyarları. İmtahan zamanı doktorant proqrama daxil edilmiş suallara ətraflı cavab verməlidir. İmtahan zamanı komissiya əlavə suallar da verə bilər. Cavab zamanı doktorant sadalanan bilik, bacarıq və vərdişlərini nümayiş etdirməlidir:

- bioloji aktiv maddələrin farmakokinetikası və farmakodinamikasının yeni alınmış bioloji aktiv maddələrin təsir mexanizmlərinin öyrənilməsindəki rolunun, bioloji aktiv maddələrin orqanizmə təyini yollarının, bioloji aktiv maddələrin orqanizmdə sorulmasının, çevrilmə yollarının, təsir növlərinin, xaricolma (eliminasiya) yollarının, təsir effektlərinin, effektiv dozalarının təyini və onların orqanizmdə törətdiyi əlavə effektlərin təsirlərinin tədqiqi.

- tədqiq olunan bioloji aktiv maddələrin təsir mexanizmlərinin öyrənilməsində klinik-laborator, eksperimental və digər müayinələrin tətbiqinin effektivliyi; heyvanlar üzərində eksperimental tədqiqatları planlaşdırmaq və aparmaq (müvafiq qaydalara riayət etməklə), təcrübənin nəticələrini işləmək, təhlil etmək, formasından asılı olmayaraq bioloji aktiv maddələrin farmakoloji tədqiqini öyrənmək, onların eksperimental heyvanlara yeridilməsini bilmək və eksperimental metodun əhəmiyyətini düzgün qiymətləndirməyi bacarmaq;

- müxtəlif ədəbiyyat mənbələri ilə işləmək, müvafiq problemlər üzrə informasiya axtarışı aparmaq; tədqiqat və praktiki xarakterli məsələlərin həlli zamanı, o cümlədən fənlərarası sahələrdə yaranan metodoloji problemləri təhlil etmək; müasir elmi nailiyyətləri, o cümlədən fənlərarası sahələrdə tədqiqat və praktiki xarakterli məsələlərin həlli üzrə fəaliyyətin nəticələrini təhlil etmək və qiymətləndirmək.

Cavabın tamlığı təhsilin planlaşdırılan nəticələrinin qiymətləndirilməsi göstəricilərinə əsasən təyin edilir.

Elmi ixtisas üzrə fəlsəfə doktoru imtahanını qəbul edən imtahan komissiyasının üzvləri (qapalı iclasda açıq səsvermə yolu ilə) **aşağıdakı meyarları rəhbər tutaraq** imtahan verən şəxsin hər bir suala cavabını biliklərin qiymətləndirilməsi üçün beş ballıq sistem əsasında **5(“əla”), 4(“yaxşı”), 3(“kafi”) və ya 2(“qeyri-kafi”)** kimi qiymətləndirirlər. Mübahisəli vəziyyət yaranan halda imtahan komissiyasının Sədri həlledici səsə malikdir.

Ballar	Qiymətləndirmənin meyarları
1	2
5 (əla)	Doktorant farmakologiya fənnini dərinləndirən mənimsədiyini nümayiş etdirərək sualın məzmununu tam açıqlayır. Doktorant farmakologiya ixtisası üzrə yerli və xarici tədqiqatçıların işlərini, ümumi farmakologiya haqqında məlumat: dərman preparatlarının farmakokinetikası və farmakodinamikasının, xüsusi farmakologiyaya aid bütün bölmələr üzrə suallara tam dolğun cavab verməklə yüksək biliyə malik olmasını aydın şəkildə nümayiş etdirə bilir. Doktorant ixtisasın konseptual problemləri üzrə müxtəlif doktrinal mövqeləri qiymətləndirməyi, həmçinin fənlərarası xarakterli mübahisəli problemlər haqqında öz fikirlərini əsaslandırmağı bacarır. Doktorant nəzəriyyəni, elmi tədqiqatları ədəbiyyat məlumatları əsasında təhlilini qiymətləndirə bilir.
4 (yaxşı)	Doktorant farmakologiya fənnini dərinləndirən mənimsədiyini nümayiş etdirərək sualın məzmununu açıqlayır. Doktorant farmakologiya ixtisası üzrə yerli və xarici ədəbiyyatlarla işləməyi bacarır və ona düşən sualların rahatlıqla farmakoloji təhlilini verə bilir. Doktorant ixtisasın konseptual problemləri üzrə müxtəlif doktrinal mövqeləri qiymətləndirməyi, həmçinin fənlərarası xarakterli mübahisəli problemlər haqqında öz fikirlərini əsaslandırmağı bacarır. Doktorant nəzəriyyəni, elmi tədqiqatları ədəbiyyat məlumatları əsasında təhlilini qiymətləndirə bilir.
3 (kafi)	Doktorant farmakologiya fənnini qismən mənimsədiyini nümayiş etdirərək sualın məzmununu əsasən açıqlayır. Farmakologiya ixtisası üzrə yerli və xarici tədqiqatçıların məlumatları, dərman preparatlarının orqanizmə təyini yolları, dərman preparatlarının orqanizmdə çevrilmə yolları, dərman preparatlarının orqanizmdən xaric olma (eliminasiya) yolları, dərman preparatlarının orqanizmə təsir effektləri, dərman preparatlarının dozalanma prinsipləri, dərman preparatlarının orqanizmdə törətdiyi əlavə təsirləri haqqında ümumi biliklərə malik olduğunu, həmçinin dissertasiyanın mövzusuna və ona yaxın mövzulara aid ədəbiyyatla yarımçıq tanış olduğunu göstərir. Doktorant ixtisasın konseptual problemləri üzrə müxtəlif doktrinal mövqeləri lazımınca qiymətləndirməyi, həmçinin fənlərarası xarakterli mübahisəli problemlər haqqında öz fikirlərini əsaslandırmağı bacarmır. Doktorant nəzəriyyəni, elmi tədqiqatların ədəbiyyat məlumatları əsasında təhlilini qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.
2 (qeyri-kafi)	Doktorant sualın məzmununu kifayət qədər açıqlamır və farmakologiya fənnini mənimsədiyini nümayiş etdirə bilmir. Doktorant farmakologiya ixtisası üzrə yerli və xarici məlumatlar, dərman preparatlarının orqanizmə təyini yolları, dərman preparatlarının orqanizmə sorulması, dərman preparatlarının orqanizmdə törətdiyi əlavə təsirləri haqqında minimum biliklərə

	malik olduğunu, həmçinin dissertasiyanın mövzusunə və ona yaxın mövzulərə aid ədəbiyyatla minimum tanış olduğunu göstərir. Doktorant ixtisasın konseptual problemləri üzrə müxtəlif doktrinal mövqeləri lazımınca qiymətləndirməyi, həmçinin fənlərarası xarakterli mübahisəli problemlər haqqında öz fikirlərini əsaslandırmağı bacarmır. Doktorant nəzəriyyəni, elmi tədqiqatları ədəbiyyat məlumatları əsasında təhlilini qiymətləndirə bilmir.
--	--

VI BÖLMƏ. FƏLSƏFƏ DOKTORU İMTAHANINA HAZIRLAŞMAQ ÜÇÜN NÜMUNƏVİ SUALLARIN SİYAHISI

1. Farmakologiyanın nəzəri və praktik təbabət üçün əhəmiyyəti. Farmakoloji tədqiqatların modelləşdirilməsi üsulları.
2. Farmakologiya fənni, onun məqsəd və vəzifələri.
3. Ümumi farmakologiya haqqında anlayış. Dərman maddələrinin farmakokinetikası..
4. Ümumi farmakologiya haqqında anlayış. Dərman maddələrinin farmakodinamikası.
5. Afferent innervasiyaya təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası.
6. Efferent innervasiya haqqında məlumat. Xolinergik innervasiyaya təsir göstərən dərman maddələrinin əsas farmakoloji xüsusiyyətləri, M,N-xolinomimetiklər, M,N-xolinoblokatorlar və antixolinesteraz dərman maddələri.
7. M-xolinomimetik və M-xolinoblokatorların əsas farmakoloji xüsusiyyətləri və tibbdə istifadəsi. N-xolinomimetik və N-xolinoblokatorların əsas farmakoloji xüsusiyyətləri, tibbdə istifadəsi.
8. Adrenergik sistem haqqında anlayış. Bu sistemə təsir göstərən dərman maddələrinin əsas farmakoloji xüsusiyyətləri. Düz təsirli (alfa, beta; alfa və beta) adrenomimetiklərin və simpatomimetiklərin farmakologiyası.
9. Adrenoblokatorların (alfa, beta; alfa və beta) və simpatolitiklərin əsas farmakoloji xüsusiyyətləri.
10. Mərkəzi sinir sisteminə təsir göstərən dərman maddələrinin əsas farmakoloji xüsusiyyətləri. Ümumi anesteziyaediciyə, etanol və yuxugətirici dərman maddələrinin farmakologiyası. Alkoqolizm sosial problem kimi, onun farmakoterapiyasının fərdi və ümumi prinsipləri.
11. Ağrıkəsici dərman maddələri (analgetiklər). Opioid analgetiklərin farmakoloji xüsusiyyətləri və tibbdə istifadəsi. Opioid analgetiklərlə kəskin və xroniki zəhərlənmələr. Narkomaniyanın müalicəsinin fərdi və ümumi prinsipləri.
12. Epilepsiyaəleyhinə və parkinsonizməleyhinə istifadə olunan dərman maddələrinin farmakologiyası.
13. Ali sinir fəaliyyətinə təsir göstərən dərman maddələrinin (psixotrop maddələr) alınması və praktikaya tətbiqi. Neyroleptiklərin farmakologiyası.
14. Antidepressantların farmakologiyası.
15. Trankvilizatorlar, sedativ maddələr və litium duzlarının farmakologiyası.
16. MSS-i və ali sinir fəaliyyətini stimula edən (psixomotor stimulyatorlar, analeptiklər) dərman maddələrinin farmakologiyası. QAYT sistemə təsir göstərən dərman maddələri qrupu - nootrop preparatlar. Psixodisleptiklərin farmakologiyası haqqında

ümumi məlumat.

17. Tənəffüs orqanlarının funksiyasına təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası: tənəffüs stimulyatorları, öskürəkəleyhinə və bəlgəmgətirici dərman maddələri.
18. Kardiotonik və aritmiyaəleyhinə dərman maddələrin farmakologiyası.
19. Koronar qan dövrəni pozğunluğu (stenokardiya, miokard infarktı) zamanı istifadə edilən dərman preparatlarının farmakologiyası.
20. Hipotenziv, hipertenziv və sidikqovucu dərman maddələrinin farmakologiyası.
21. Həzm sistemi orqanlarının funksiyasına təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası.
22. Miometriumun tonus və yığılma aktivliyinə təsir göstərən dərman maddələrinin, hamiləliyin qarşısını alan preparatların (kontraseptiv maddələr) farmakologiyası.
23. Qanyaranma və qanın laxtalanma sisteminə təsir göstərən dərman maddələrinin farmakologiyası.
24. Hormon preparatlarının əsas farmakoloji xüsusiyyətləri və tibbdə istifadə sahələri. Anabolik steroidlərin farmakologiyası.
25. Vitamin və ferment preparatları, aminturşular və parenteral qidalanmada istifadə olunan dərman maddələrinin farmakologiyası..
26. Beyin qan dövrəni yaxşılaşdırən dərman maddələrinin, antihipoksant, antioksidant, endoteliotrop maddələrin farmakologiyası.
27. Aterosklerozəleyhinə və podagraəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası.
28. Qeyri-steroid quruluşlu iltihabəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası.
29. Allergiyaəleyhinə maddələr və immunostimulyatorların farmakologiyası.
30. Orqanizmdə turşu-qələvi və ion mübadiləsini tənzim edən maddələrin, plazmaəvəzədicilər, dezintoksikasiyaedici məhlullar, sinovial və göz yaşsı mayesini əvəz edən preparatların farmakologiyası.
31. Antiseptik, dezinfeksiyaedici maddələrin və antibiotiklərin farmakologiyası.
32. Sulfanilamid preparatları, müxtəlif kimyəvi quruluşlu sintetik antibakterial dərman maddələri, sifilis, vərəm və cüzaməleyhinə maddələrin farmakologiyası.
33. Virusəleyhinə və göbələkəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası.
34. Pedikulyoz (bitlilik), qoturluq, qurd və ibtidailərəleyhinə dərman maddələrinin farmakologiyası.
35. Onkoloji xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunan dərman maddələrinin farmakologiyası.